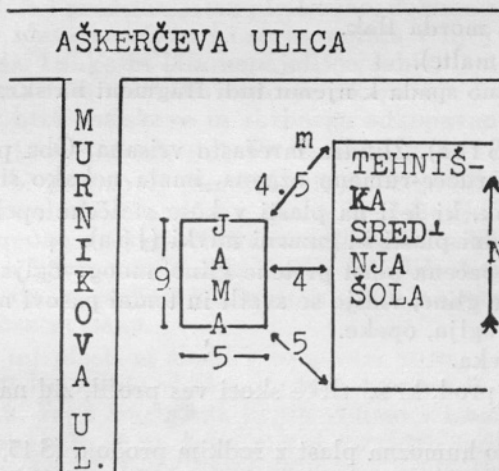

POGLED V EMONSKO PLASTI

J. Šašel

V zgodnjem poletju lanskega leta (1950) so prijatelji opozorili člane arheološkega seminarja ljubljanske univerze na globoko jamo, ki je poprej služila pri nekih zidavah za apno, tedaj pa je bila izpraznjena in so jo zasipavali s smetmi. Jama leži na zahodni strani Tehniške srednje šole; njena lega in razdalje so razvidne iz skice.

SL 1

Lega tega mesta je v južnem delu prostora obzidane Emone, kakih 50 m od ozidja, merjeno od tretjih vrat.

Njene stene so zanimive, ker je bila izkopana globoko v osnovne prodno-naplavinne plasti. Plasti so bile nepretrgane, to se pravi, noben poznejši vkop jih ni presekali ali razmetali. Tudi W. Schmid, ki je raziskoval ta okoliš in ga popisal v svojem delu »Emona«, tega mesta ni odkopal. V skladu z njegovimi tlorisi bi ležala jama med rimskima stavbama, ki ju označuje s številkama V in VI ter cesto E, in sicer tik zahodne fronte hiše V, ki se več ali manj krije z zahodno fronto TSŠ.

Slušatelji iz arheološkega seminarja so vse štiri stene skrbno prerisali in opisali; material je sedaj v Arheološki sekciji pri SAZU; v naslednjem pa prinašamo opis in risbo najzanimivejše stene, medtem ko so ostale le na kratko omenjene.

Opis plasti vzhodne stene v jami pri TSŠ

(V oklepaju zveza s plastjo v severni, oziroma južni strani)

- A Ruša, današnji humus.
- S1 Humozne nasipine v več plasteh.
- S2 Poznoantični humozni sip (J3, S4 d).
- S3 Rimski sip (zdrobljena opeka, malta, glina, provincialno rimske in rimske črepinje, oglje, kamenje) (S4 e).
- S4 Rimski nasip (S13).
- S5 Sip v kopalnici.
- E1 Tlak.
- E2 Plast malte, morda tlak.
- E3 Tlak (plast malte).
- E4 Tlak; verjetno spada k njemu tudi fragment na skrajnem levem robu (S13).
- E5 Rdeč tlak (S11 a). Žlindra mrežasto vrisana. Oba prehoda med tlakoma sta rdeče-rumeno ožgana, imata nekako sipno sestavo.
- E6 Betonski tlak, ki leži na plasti v kose stolčene opeke, ta pa na peščeno-prodni plasti in rumeni mivki (J6 a).
- P1 Rdečkasto opečena plast prstene gline, mnogo oglja (S4 d).
- P2 Plasti nasute gline, vidijo se svetli in temni pasovi nasipin, vmes tudi drobci oglja, opeke.
- P3 Rumena mivka.
- P4 Svetel ilnat prod, ki se vleče skozi ves profil, zid na m5 ga pretrga (S14).
- P5 Rjava, ilnato-humozna plast z redkim prodom (S15, J7, J8).
- P6 Rjava humozna plast z redkim prodom; v »globeli« ilnat prod, žganina (S11).
- P7 Prehod v osnovne prodne plasti.

Razlaga profila

P7

Osnovna plast na risbi vzhodne stene je prod, ki je zgoraj peščen, navzdol pa postaja mešan s prodniki in sega v precejšnje globine. To je po geologih savski prod; v svojih spodnjih in srednjih legah še iz ledenitvenih obdobj. Vrhnje lege pa so iz poznejše dobe, nastajale so morda v zvezi z barjanskimi odtoki. Vendar so to obdobja, ki arheologe manj zanimajo.

P 6 Ko pa so peščene bregove Barja, ki na njih stoji Ljubljana, pre-raščale trave in drevesa, to je, ko se je polagoma ustvarjala plast P 6, se je človek že prikazal na tem mestu.

Prav pri dnu plasti sicer nismo našli drugega, kar je navedeno više in razvidno s slike. Pač pa leži kakih 20 cm više v ilnatu blatnemrodu iste plasti mnogo drobcov lesnega oglja. Opažamo tudi, da so drobcu omejeni na rahlo globel. Če površno pregledamo plasti nad globeljo, vidimo v njihovi usločeni usmerjenosti še dokaj časa njen vpliv, po čemu lahko sklepamo, da morda namenoma dolgo ni bila splanirana. Na nasprotni, to je na zahodni steni, ni več sledu o njej. Torej je nekako na sredi jame prenehala, se zravnila. Ljudje (višje plasti namreč takoj neovržno pokažejo človekovo delovanje) so jo precej dolgo pustili, v kolikor ni bila celo, kar je najverjetnejše, v njih namenih. V globeli je tudi več ilovice kot izven nje. To bi kazalo na večje učinkovanje vode. Drobcu oglja so verjetno prišli v plast z vodo, ker so tako enakomerno razpršeni po drobnem blatnemrodu.

Če si globel predstavljamo ploskovno, dobimo okroglo ali ovalno vglobitev v blatnemrodu, ki se je morala v njej nabirati, vsaj po nalivih, voda. Lahko bi bila napajališče, lahko izpirališče; morda je bila povezana tudi s tekočo vodo po vkopanem kanalu. Točna razlaga je pač brez raziskave in skrbnega odkopavanja nemogoča.

E 5 Ljudje, ki so izdelali tlak E 5, to se pravi, ki so nalili malto po tleh, ne da bi tla poprej planirali ali močnejše stolkli, malti pa primešali veliko drobcov stolčene opeke — ti ljudje so že bili z Rimljani neposredno v zvezi. Kajti na tak način izdelan tlak poznamo na naših tleh šele v rimski dobi. Tedaj tak tlak skoraj dosledno uporabljajo za tla, ki prihajajo mnogo v dotik z vodo. Na to namiguje morda usločenost tlaka.

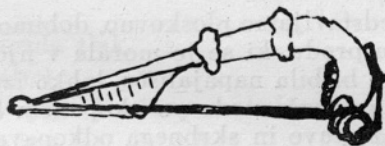
Tudi o tej plasti ni sledu v nasprotni steni. Verjetno si smemo predstavljati bazenasto obliko. Najbolj trpežen je moral biti osrednji del tlaka. Vsi 4 fragmenti, ki jih vidimo v istem nivoju, spadajo prvotno skupaj; to je na desni strani razvidno tudi iz slike; na levi sicer ne, vendar je temu kriva verjetno premajhna pozornost pri risanju, posebno, ker nismo niti malo vkopali v steno. Vsi ravninski deli tlaka so v primeri z vglobljenim delom tanki.

V tlaku samem smo našli velik kos zoglenelega ostanka lesu nepravilne oblike, kakor je narisano. Dalje smo našli precej kosov železne žlindre izključno v ravnih delih tlaka, kot je zarisano. Sledov mejnega zidu ni. Ostanki oglenine so spet posebno močni na d vglobitvijo tlaka. Vse kaže, da je bil vglobljeni del namenjen za shranjevanje vode — morda pri kaki obrtniški delavnici.

Na tem mestu je to najstarejša rimska gradnja; časovno jo smemo opredeliti v zelo zgodnjo, če ne najzgodnejšo dobo. V najzgodnejši dobi naletimo znotraj emonskega ozidja samo na vojaške obrtnike. Mnenje, da je tlak deloma iz tistih časov, ko je bila Emona

še vojaško taborišče, bi podpiral še en razlog, namreč precejšnje nakopičenje neizrazitih »kulturnih« plasti nad njim. Te si razlagamo takole: Ko je pod Tiberijem postala Emona kolonija in so legijo prestavili, so se znotraj taboriščnega (ali recimo rajši garnizijskega) ozidja naseljevale družine meščanov, uradnikov, ki so začele graditi mestne zgradbe, trg, podirati vojaške barake itd.; meščani so pričeli zazidavati od centra, to je bil forum, proti ozidjem. Predeli ob ozidju (razen pri mestnih vratih) so se razmeroma najpozneje pozidali (morda proti koncu 1. stoletja ali v začetku 2.). In ta gradbeni presledek vidimo nad tlakom v debelini neizrazitih »kulturnih« plasti.

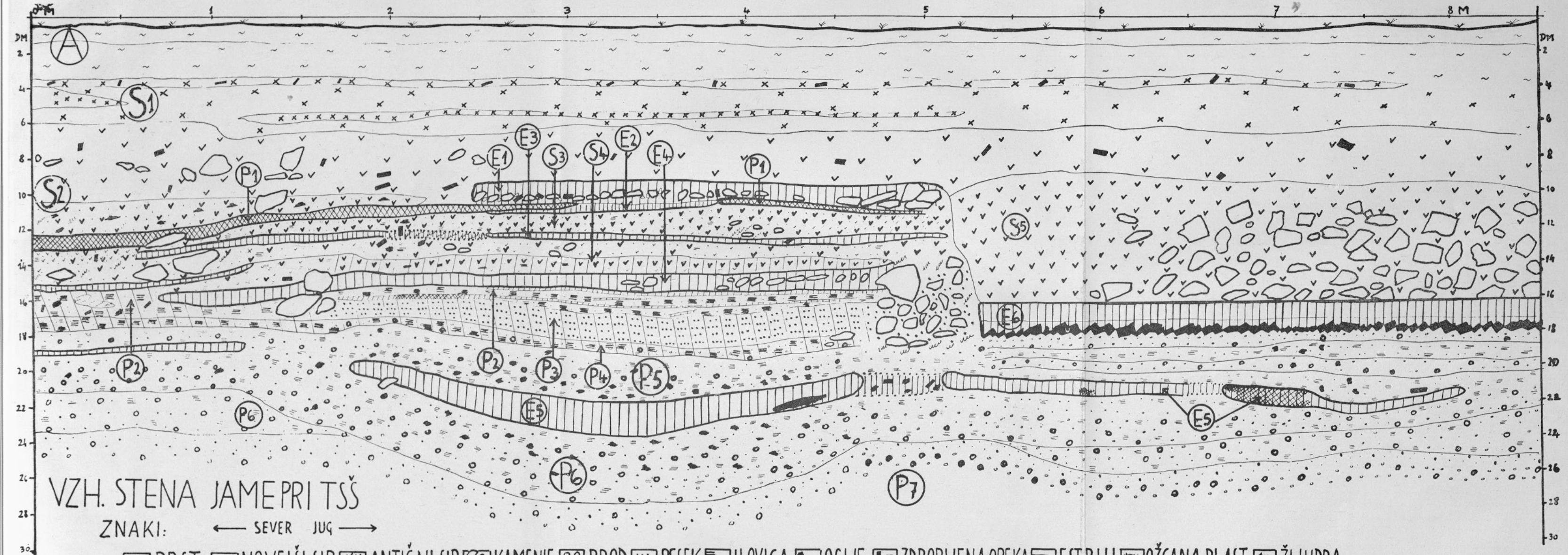
P5 Teh plasti je več. Kažejo nam, da je bil tlak najprej zapuščen — tlak je bil domnevno na prostem. Čezenj je legala rjava, peščeno-
ilnata plast kot nastaja, če deževja stalno nanašajo nanj blato in pesek. Posebno razločno ga vidimo na desni strani profila. Čezenj

Sl. 2

leži skozi ves profil dobro viden debelejši prod v ilovici. Videti je bolj kot da ga je nanosil človek, bodisi da tlakuje ali posipa blato, bodisi da planira. Vsekakor je ena od naštetih možnosti prava. Posebno razločno je posipavanje vidno iz plasti **P4** (ki se še vedno prilagaja globeli) in ga je na **m5** pretrgal vkop temeljne jame za zid. **P3** Od zidu proti severnem robu profila so ljudje v nadaljnjem iz nam trenutno neugotovljenih razlogov navozili debelo plast rumenega, čistega peska, ki ponehava nekako pri 3 večjih kamnih na **m1,5**. Zid na **m5** je bil postavljen precej pozneje kot je bil nasut pesek; zid je vkopan v plast peska in plast nad njim; vse plasti so tik zidu odrezane. Prvotno, ko zidu še ni bilo, so te plasti segale dalje proti južnemu robu profila — kako daleč, bi nam profil razločno pokazal, če se v nadaljnji zgodovini tega terena ne bi dogodilo nekaj, kar je vse starejše plasti popolnoma uničilo. Mnogo pozneje kot je bil postavljen zid na **m5** in še pozneje kot so nastale plasti nad zidom, so v teren izkopali prostor in ga tlakovali s tlakom, ki zavzema južno tretjino profila. Zid na **m5** ne spada k temu tlaku. Prvič je zanj premalo fundiran; drugič si nasprotujeta betonska in skrbna izdelava tlaka ter neskrbnost in neodpornost zidu; tretjič tlak ne sega do tik zidu; in četrtič izpolnjuje prostor s tlakom kamenje, ki ne more izvirati od porušenega zidu, kajti če bi ta padel, bi padalo kamenje tudi ob zidu navzdol; tu pa ga ni, pač pa leži

Priloga k poročilu J. Šašel: Pogled v emonske plasti

VZH. STENA JAME PRI TŠŠ

ZNAKI: ← SEVER → JUG →

PRST NOVEJŠI SIP ANTIČNI SIP KAMENJE PROD PESEK ILOVICA OGLJE ZDROBLJENA OPEKA ESTRIH OŽGANA PLAST ŽLINDRA

pozneje nametano kamenje na tlaku. To naj bi z drugimi ruševinami pomagalo čim preje zasuti in splanirati prostor, ki je v napoto.

- P 3 S tem smo posegli daleč naprej; vrnimo se k peščeni plasti, ki je ne znamo zadovoljivo razložiti. Ko je ta plast nastajala, kot rečeno, ni bilo zidu na m 5 in vse plasti, ki jih vidimo končevati tik ob njem, so segale v prostor, ki ga danes zavzema globoko vkopani tlak. Čezenj je z leti prišla izrazito nasuta plast mivkaste glin, svetle in temne nasipne proge so dobro razločne (na risbi so podane sicer nekaj nespretno). V eni progi vidimo debelo sled ožgane ali od ognja opečene ilovice: Verjetno doba, ko se gradbena dejavnost počasi premika proti mestnim ozidjem.

- E 4 Takoj nato sta sledila vkop zidu na m 5 in tlak iz malte, ki spada in zid k zidu; kaj se je razprostiralo od zidu proti južnemu robu profila, na m 5 ne vemo. Tlak je proti severu šel verjetno prav do roba profila, čeprav to s profila ni razvidno; domnevamo, da spada k njemu tudi fragment tlaka na njegovi levi strani, ki smo ga pri snemanju premalo skrbno preiskali in je prav tam zelo slabo ohranjen; verjetno spada v resnici k tlaku E 4.

Ruševinske plasti, ki so padale čez tlak — razširjene so tudi preko zidu (in nam prav s tem govorijo, v kateri plasti je zid nastal), ki je bil po porušenju do temeljev razdrt — govorijo dovolj jasno. Sicer je v plasti tudi žganina, oglje itd.; vendar ne moremo odločiti, ali je prostor pogorel ali ne.

- E 3 Komaj so bile ruševine splanirane, vidimo preko njih izdelan tlak E 3. Na severnem robu je morda omejen z zidom, vendar s profila to ni stoddstotno razvidno; proti južnemu robu se je še nadaljeval, a ne vemo, kako daleč, ker ga je presekala poznejši vkop S 5.

- S 3 Tudi plast S 3 sta pokrila prah ruševin in ruševine same: pesek, zdrobljena malta, drobci oglja, ilovica, drobci opeke, kamenje itd.

- P 1, E 2 Časovno sledita navzgor ožgani plasti P 1 ter plast malte E 2 — a njihovi odnosi, zveze, vzroki so še nerešena vprašanja.

Pri tako fragmentarnem vpogledu v plasti odmrlega življenja kot nam ga nudi profil, nam večina m o r a ostati nejasna. Plasti je včasih težko razlagati celo če so podane v širokih organskih zvezah, kaj šele tod. Sicer pa naša razlaga noče biti toliko razlaga kot opis in poročilo. Kaj več že ni mogoče.

- E 1 Takoj na omenjeni plasti P 1, E 2, v kateri igrata ogenj in les veliko vlogo — leži plast tlaka E 1, ki je proti severnemu robu sicer zaključen, vendar brez vidnejšega ostanka zidu (v kolikor to niso kamni, ki leže med m 1 in 1,5); proti južnemu robu profila pa je bil tlak potem, ko je prišel iz rabe, presekana z že omenjenim vkopom S 5, ki so ga skrbno tlakovali z večimi izolirnimi plastmi, vrhnja je betonski tlak. Severnega zidu tega prostora ni. Tudi ni sledu kake zidne jame. Verjetno je bila severna stena samo obložena s kamenjem ali pa samo ometana z ometom. V tlakovanem prostoru, ki ga nismo mogli raziskati, so ležali drobci mozaika, stenske slikarije,

ometa itd. ter silno veliko kamenja, ki ne izvira, kot že rečeno, toliko od zrušenih zidov, ampak je bilo bolj nametano v prostor.

Tako skrbno tlakovan prostor je bil potreben verjetno za kopalnico. In ta je zadnja antična gradbena dejavnost, ki se da na tem mestu ugotoviti.

Kopalnice (četudi brez vodovodne napeljave!) igrajo proti koncu antike še vedno svojo vlogo; časovno se držijo globlje kot bi prirodno pričakovali (pričakovali bi, da ponehajo že dokaj prej, ko se je začel antični svet tod rušiti), uporabljajo jih celo nekateri narodi, ki gredo čez naše kraje!

S 2

Nato prekrije stare plasti plast antičnih ruševin. V Ljubljani mora to biti najkasneje v sredini srednjega veka, ko so iz deloma še vidnih antičnih ruševin (koliko ljudi je zasilno stanovalo v časih do sredine srednjega veka pod razpadajočimi stenami, pod zasilnimi zgradbami iz rimskih ruševin! Člani arheološkega seminarja so že nekajkrat našli v vrhnjih plasteh rimskih ruševin kresilne kamne, ki so jih morali uporabljati ljudje iz preseljevanja in tik po njem), pobrali zadnje porabne stavbne kose in jih pozidali v nastajajoče hiše razvijajočega se tržišča. V to dobo smemo postaviti zadnja poantična planiranja, ki so še polna antičnega in poantičnega materiala.

S 1, A

Nato pa sledijo od globinskega cm 60 do ruše modernejšie nasipine in regulacije, obdelave in nasipne plasti.

Obe stranski steni, to je severni in južni profil, se organsko prilegata opisani. Večina rimskih kulturnih oziroma gradbenih plasti preneha — kakor sledi iz obeh sten — nekako na polovici jame, ki je široka 5 m.

Nasprotna, to je zahodna stena, je značilna zaradi svoje enostavnosti; vrstijo se skoraj zgolj nasipinske plasti (ne ruševinske) in vse podpira domnevo, da je tam podolžno nasekana rimska mestna cesta, ki jo ima tudi W. Schmid zarisano in zaznamovano s črko C; cesta drži od vrta Poliklinike k vratom v mestnem ozidju. Pri tem profilu bi bilo zelo zanimivo dobiti tudi prečni presek skozi cesto, da bi videli njen razvoj v stoletjih.

Poantične plasti so na vseh 4 stenah enake. Več ali manj enake so tudi osnovne. V najnižji osnovni plasti zahodne stene, ki ustreza globeli P 6 podanega profila, smo našli zgodnjo rimsko oziroma pozno latensko fibulo (sl. 2).

To je torej podoba v plasti skrepenelega življenja, ki jo smemo iz tega profila brez strahu, da bi se varali, zgostiti v besede in obuditi nekdanje gibanje in nekdanjo rast k novemu življenju.